

kládá to ovšem schopnost přítomných umět víceméně tři jazyky. Nyní je v ISA trilingvních 10 % členů, bilingvních je méně než polovina (já osobně mluvím pouze třemi jednacími jazyky). De facto na nedávných kongresech jsme užívali řešení první s výjimkou jisté části pléna, pro něž je zavedeno řešení druhé. V praxi to znamená, že 90 % jednání se děje v angličtině.

Mnoho členů krčí rameny říkajíce: a co na tom, angličtina je latinou dnešní doby. Přesto je dobře, že jsme ve vědecké komunitě dokázali zavést francouzský jazyk. Nevěřím, že trend užívání jen angličtiny bude pokračovat. Ale také věřím, že doba se obrací a scéna bude za 10-20 let vypadat odlišně. Za druhé nevěřím, že bychom měli zcela náhodně zacházet s hodnotami jazykové diverzity, naopak, domnívám se, že bychom ji měli podporovat. Za třetí si nemyslím, že aktuálně dokážeme všichni mluvit francouzsky. Je fakt, že polovině z nás, kterým angličtina není rodným jazykem, se mluví anglicky špatně. Mnozí v ní nedokáží vyjádřit složité nuance a sofistiku, kterou mají v úmyslu

sdělit. Proto je také těžké pochopit mnohé přednášející. Z toho důvodu zůstávají mnozí v tichosti. Ztrácíme účastníky našeho dialogu.

Ideální situace by mohla být tehdy, až bychom všichni uměli tři jazyky (snad i později čtyři), a kdyby každý mluvil bez překladu. Tento ideál vyžaduje společenskou situaci, ve které by 50-70 % vzdělané populace umělo tři jazyky. Ale tam ještě nejsme, na tento problém neexistuje jednoduché řešení. Avšak ignorovat to můžeme jen s velkým intelektuálním rizikem. Musíme spíš najít organizační řešení. Přepracovat normy. Před více jak 50 lety uznávání vědci dokázali čist, skutečně čist, nejméně ve třech jazycích (anglicky, francouzsky a německy), je tak nemyslitelné, že nemůžeme znovu dosáhnout toho, co zvládli naši předchůdci?

ISA na sebe bere odpovědnost řešení tohoto problému po následující tři roky. Vítejte názory našich členů, jež přijdou z kterýchkoli jazykových oblastí.

Immanuel Wallerstein
Přeložila Jitka Stehlíková

Nejen o dvou polských vědeckých konferencích

Ve druhé polovině roku 1995 jsem měl možnost účastnit se dvou vědeckých setkání v Polsku. Informuji o nich tvářím v tvář jistě (domnělé? faktické?) bezradnosti Masarykovy české sociologické společnosti a žabomyši vojně, která se vede na stránkách *Sociologického časopisu* pod názvem *Diskuse*. Polští sociologové totiž mají – na rozdíl od nás – potřebu se setkávat, mají potřebu spolu diskutovat a dokonce prý začínají mít potřebu *se navzájem i číst*. Obě setkání – v Lublinu i Toruni – však ukazovala ještě něco navíc, totiž evidentní polycentricnost polské sociologie, která jakoby téměř neměla centrum a periferii: fakticky je rozhodně nijak podstatně nerozlišuje, nemluvě ani o tom, že vystoupení i publikace mimovarsavských sociologů jsou prostě na úrovni „polského standardu“, ba někdy i výše.

Záříjové setkání v Lublinu bylo spíše diskusí *humanitních vědců* než „čistých sociologů“ a záminkou k setkání byla tematika lokálních kultur a jejich pronikání, střetávání, pře-

žívání i dožívání. Říkám *záminkou*, protože ač téma bylo přítomno (konference se jmenovala *Přítomnost – tradice – místo* a Lublin je historicky i fakticky místem interkulturního střetu), reálnou dominantou bylo téma *postmoderní doby* pojednané v kontextu filozofickém, sociologickém, sémiotickém a literárněvědním. Setkání, jež inspirovaly profesorky *Jadwiga Mizinska* a *Anna Zeidler-Janiszewska*, vévodily ovšem dvě „antagonistické“ osobnosti – „tradicionalista“ Stefan Morawski a „postmodernista“ Zygmunt Bauman, oba příslušející ke starší generaci polských sociologů a filozofů (Bauman právě oslavil 70. narozeniny). Morawski setkání otevřel „filipikou proti postmodernismu“, kterou vyložil (v jiné argumentační sestavě) v knížce *O filozofowaniu, perypetiach dzisiejszej kultury i rebus publicis* (Toruň 1995). Morawského základní tázání (variance na toto téma přednesla pak většina participantů) zní: O jaké společnosti postmodernisté mluví? Je to reálná společnost, nebo myšlenkový konstrukt? Má Bauman pro své teze o ambivalentnosti, relativismu, absenci transcendentního zakotvení etiky atd. nějaký

empirický (faktický) podklad, nebo jde spíše o elegantní filozofickou sofistiku?

S Morawskim diskutovala (výslovně, ale spíše implicitě) většina přítomných (věkový průměr cca 35 let), kteří formulovali řadu neobyčejně cenných a podnětných idejí: Andrzej Szahaj hledal pozitivní klíč k postmodernitě v Bachtinově konceptu „karnevalové kultury“ (na to replikoval Morawski: co je to za karneval, který se provozuje každý den?), dr. Bytniewski navrhl označení „sémiotický galimatyáš“, prof. Ewa Rewersová přednesla zajímavou metaforickou úvahu o místě, domově, vězení a jazyce (lublinský profesor antropologie replikoval – „nesouhlasím ani s jednou větou paní profesorky“ a doložil to!), prof. Filipiak meditoval nad několika větami z knihy Kazatel, prof. Mizinská si kladla otázku, zda je víra v tzv. obvyklého člověka (která se tolik nosí v liberální ekonomii a postmoderní sociologii) oprávněná („ten přece na otázku, jaké je počasí, nahlédne do novin, nejlépe však se podívá na televizní předpověď“) atd. Pracovalo se s desítkami metafor a odkazovalo (v postmoderním diskursu sice ne zcela legitimně, ale de facto zcela obvykle) na desítky autorit (nejfrekventovanější: Levinas, Kolakowski, Broch, Bauman, Maffesoli, Bloom, Bataille, Jameson, Arendtová, Rorty, několikrát byl citován Bělohradský, zejména jeho koncept „skrupulí“ a idea přenesení či návratu filozofie na agoru). Sociologicky nejrelevantnějším tématem byla samozřejmě otázka, je-li postmoderní doba civilizační vývojovou epochou nebo „stabilizační pauzou“, především pak tázaní, nakolik specifická je „postkomunistická postmodernita“, již prý evidentně chybí výrazná „objektivní“ a reflektovaná modernita, protože ani národní, ani stalinský a poststalinský socialismus prý moderní svou povahou nebyly (o čemž lze samozřejmě vést věčný spor).

Poslednímu dni jednání dominovala „rodina Zygmunta Baumana“. Dcera Zygmunta Baumana uspořádala vernisáž svých obrazů, paní Janina Baumanová přednesla nesmírně zajímavý referát o osudech Cikánů s akcentem na epochu holocaustu a s perfektní znalostí současných reálií (včetně českých a slovenských) a Zygmunt Bauman rozvinul několik úvah na téma postmoderních osobnostních typů, jež má český čtenář k dispozici v knížce

Úvahy o postmoderní době. S Baumanem nejostřeji polemizoval katolický student, který současný svět prostě baumanovsky nevidí: proti perspektivě nomáda či tuláka (nezapomeňme, že my zde máme Martinkovu knížku *Nomad's Land*), hráče a zvelouna staví tradiční, ale prý živou perspektivu poutníka, který směřuje k cíli a pro něhož má svět a pobývání v něm smysl. Bauman jemně replikoval, že nemá nic proti vůli být poutníkem, ale že si je jist, že tento svět pro poutníky již není stvořen... atd. Metaforický jazyk byl všudypřítomný, jak se na postmoderní diskusi sluší.

Setkání, jež bylo provázeno nesmírně zajímavými kulturními akcemi (divadlo, výstavy, performance), uzavřela prof. Mizinska metaforou Odyssey (všechny baumanovské typy jsou již tam) a Penelopy, od níž se utíká, ale o níž se ví, že čeká. Dodám, že Baumanův návrat do Polska je návratem nejenom fyzickým, ale především intelektuálním. Anna Zeidler-Janiszewska editovala knížku *Obtížná postmodernita (Rozhovory se Zygmuntem Baumanem)*, jejíž všichni autoři byli v Lublině přítomni, Ewa Rewersová editovala knížku *Spor identity s rozdílností?* (která se dozajista netradičně dělí na kapitoly *Okolo, Mezi, K a Od*). Za zcela mimořádnou pak pokládám knížku Zbyszko Melosika *Postmodernistické spory o výchovu*, která nestandardně pojímá pro nás asi obtížně uchopitelné téma – výchovu v časech neurčitosti a nejistoty (mimořádně – čtou se v ní pozoruhodné kapitoly o rapu, rocku a Madoně, o hlubinné ekologii, konzumní společnosti a „globální výchově“). Kromě toho na stránkách časopisů *Studia socjologiczne* a *Kultura wspólczesna* proběhly zásadní teoretické diskuse o baumanovské koncepci postmoderní morálky a svobody.

Chci říci, že v polské sociologii se nevede flagelantská diskuse o tom, zda je či není polská sociologie dostatečně viditelná, ale diskutuje se o reálných tématech a ve svrchované aktuálním teoretickém kontextu: informovanost, sečtělост, kultivovanost projevu a *noblesa* ve vzájemném styku je tak samozřejmá, že člověk nabyvá dojmu, že cesta do Evropy vede také přes morálku, slušnost a kultivovanost, nejen přes makroekonomické ukazatele.

Oprávněná sebejistota polské sociologie, která je jistě jedním z předpokladů její inhe-

rentní noblesnosti, však neznamená nezpůsoblost sebereflexe. O tu se pokusili polští sociologové na počátku listopadu v Toruni na konferenci *Sociologie ve službách moci, nebo společnosti?*, jejímiž hvězdami vedle hlavního organizátora, toruňského sociologa Włodzimierze Winclawského, byli nepochybně Jerzy Szacki, Antonina Kloskowska a předseda Polské sociologické společnosti Antoni Sulek. Skvělými, *historiograficky a bibliograficky fundovanými* (!) referáty k celkově jistě pozitivnímu vyznění tohoto setkání přispěli také Elżbieta Halas, Kazimierz Sowa, Janusz Mucha aj. Konference byla znamenitě časově synchronizována s vydáním obrovské antologie *100 let polské sociologie* (pod redakcí J. Szackého) a svým způsobem ji doplňovala knížka připravená Januszem Muchou a Mikem Keenem *Sociologie střední a východní Evropy 1956-1990*.

Protože o polské sociologii jsme toho kdysi věděli hodně, bylo by možné referovat o pikantériích, jichž bylo nemálo (o tom, jak byl Adam Schaff připravován pro marxistickou infiltraci polské sociologie, o marxistické minulosti Zygmunta Baumana, o státních sociologích, k nimž jistě patřil Julian Hochfeld atd.). Jistě mezi pikanterie patří i konstatování, že na Západě raději viděli oficiální sociology, protože ti byli pro rozvědku zajímavější než disidenti či nonkonformisté – o těch se totiž vědělo dost. Ale v Americe vyškolení a vzdělaní sociologové potom vytvářeli „standardními metodami“ „standardní obraz“ „*Polski ludowej*“ jako „standardní země“ – se „standardní mobilitou“, „standardním okruhem sociálních problémů“ atd. Co si mi to sice nápadně připomínalo, jako bych cítil jakousi analogii, ale nahlas bych o tom nerad mluvil. Do kategorie „kouzla chtěného“ patřila pak analýza předmluv, jimiž byly opatřovány překlady sociologické klasiky i sociologické texty dobové, pokud byly západní provenience. Předmluvy většinou plnily funkce „pokrývačské“, aby texty vůbec mohly vyjít, někdy se však autor se svým pokrývačstvím identifikoval natolik, že vydal plody okouzlující komické. Tady analogii hledám těžko: v Polsku hloupé předmluvy kryly skvělé texty, u nás jsme – jak nám známo, ale Polákům zcela neznámo – nepřeložili v letech 1970-

1989 oficiálně ani jeden západní sociologický text.

Úvodní slovo Jerzyho Szackého rekapitulovalo vývoj od roku 1944, načrtlo periodizaci, která je podstatně odlišná od periodizace naší sociologie téhož období – můra stalinistického temna tam končí kolem roku 1954, pak se sociologie učí „žít s režimem“ – většinou je nekonformní, ale teprve od konce 70. let aktivně protirežimní. S jistým údivem bylo konstatováno, že „marxističtí sociologové“ byli vlastně marginalizovanou skupinou, která měla (někdy jen fiktivní) moc, ve vědě neznamenala nic a plnila funkce spíše pouze legitimizační. A teď – řečeno s Hrabalem – dávejte dobrý pozor na to, co vám řeknu: marxistická sociologie svou „marxističnost“ nelegitimizovala institucionální existenci sociologie (jak se snažili, v době, kdy se aspoň trošičku báli, namluvit sociologické veřejnosti ex post naši normalizátoři), ona svou existenci spolulegitimizovala moc! Jinak řečeno – moc se legitimizovala jako „normální“ tím, že sociologii nechala žít, sociology cestovat, instituce zkoumat a nakladatelství vydávat. Cena, kterou se za to platilo, byla sice zaznamenáná hodná (zejména v 50. letech – jde o osud prof. Chalasiňského), neměla však většinou ani nádech tragiky nebo dokonce ráz mravní či existenční katastrofy. Mimochodem – oficiálních polských „marxistů“ ex professo bylo v 50. a 60. letech tři sta. V Československu (podle údajů výzkumu, na němž jsem se spolu s K. Holým a P. Machoninem podílel) bylo v roce 1965 celkem 1 257 učitelů marxismu (z toho 289 učilo filozofii, 144 sociologii a 421 vědecký komunismus a dějiny dělnického hnutí) – z nich se pak rekrutovala „renesanční vlna“ československých sociologů konce 60. let. Osudy polské a československé sociologie vypovídají i takto mnoho nejen o sobě samotných jako vědních oborech, ale i o společenském milieu. O srovnání vývoje našich národních sociologií se pokusil Miloslav Petrušek v referátu *Deset tezí o různici (Podobnosti a rozdíly ve vývoji polské a československé sociologie 1945-1990)* a Eva Laiferová (s L. Turčanem) ve skvělém referátu o sociologii slovenské. Ve vystoupení slovenských kolegů dlužno ocenit nejen vynikající nápad, jak typologizovat postoje sociologů v normalizačních letech, ale i to, že se neob-